

Grundtvig og myterne -

en replik til Flemming Lundgreen-Nielsen

Af Jens Peter Ægidius

Som det vistnok er almindeligt bekendt, spiller de nordiske myter en særlig og ikke uvæsentlig rolle i Grundtvigs forfatterskab: en anmeldelse, som egentlig er en afhandling om den rette opfattelse af dem, »Lidet om Sangene i Edda« (*Ny Minerva*, september 1806), indleder rækken af hans offentliggjorte arbejder; han udgav fire bøger, hvis emne helt eller delvis er den nordiske mytologi, og i den poetiske del af forfatterskabet, fortrinsvis hvad man kunne kalde den »verdslige« del deraf, indgår de nordiske myter som et flittigt benyttet billedsprog.

I *Grundtvig Studier* 1994 har (den grundlærde og myreflittige Grundtvig-forsker) Flemming Lundgreen-Nielsen under overskriften »Grundtvigs nordisk-mytologiske billedsprog - et mislykket eksperiment?« leveret en oversigt ikke bare over hvad der kan betegnes som Grundtvigs »mytologiske forfatterskab«, det trykte som det utrykte, idet han redegør for den udvikling, der sker i *mytesynet* i G.'s *digteriske praksis*. Dette gør han ud fra sin omfattende indsigt i G.'s forfatterskab i det hele og sin store lærdom i almindelighed, herunder et bredt kendskab til samtidens litterær- og åndshistorie. Afhandlingen, som strækker sig over godt halvhundrede sider, må således betegnes som såre interessant og nyttig. Dens egentlige anliggende er imidlertid, som det også fremgår af den anførte titel, hvis spørgsmål besvares med et ja: at påvise at *Grundtvigs forsøg* gennem mange år på at »etablere de nordiske myter i dansk åndsliv som et almindeligt antaget billedsprog«, *slog fejl*.

Dette konstaterer F. L-N for det første, idet han mener at kunne fastslå at G. selv på et tidspunkt, formentlig omkring 1848, selv erkendte sit nederlag og resignerede, uden dog direkte at give udtryk for en sådan erkendelse, og uden at kunne give afkald for **sit** eget vedkommende på myterne som det billedsprog han greb til, når den nordiske ånd kom over ham. Men F. L-N opregner desuden en række årsager til at eksperimentet mislykkedes og peger til sidst i en »ironisk slutreplik« på den skæbnens ironi, der ligger i at den vending fra G.'s mytologiske forfatterskab, som faktisk er blevet stående og er

blevet varigt folkeeje, løsenet »Frihed for Loke saavel som for Thor«, oftest, når den bruges, bruges forkert uden virkelig forståelse af, hvad G. ville sige med det.

Det sidste vil jeg gerne give F. L-N ret i og også gerne medgive ham, at G. jo ikke oplevede at se sin egen betragtning af de nordiske myter, for så vidt af myter i det hele taget, få den indgang hos den danske og nordiske almenhed, som han kunne have ønsket, og at han også oplevede en vis skuffelse og resignation derved, så han - delvis - opgav at propagere dem. Nogen udtrykkelig erkendelse fra G.'s side af et nederlag i denne henseende har F. L-N dog ikke kunnet påvise hverken i det trykte eller utrykte forfatterskab. Men som hele sagen er fremstillet i afhandlingen, står dog nærmest det indtryk tilbage: at den dermed er afsluttet, døren lukket, og videre beskæftigelse med Grundtvigs mytebetragtning, hans livslange lidenskab for de nordiske myter, uinteressant. Ganske vist slutter så F. L-N sin »havariopgørelse« med hvad der *kunne* tages for en åbning trods alt: det noteres nemlig, at dog noget af G.'s intention for de nordiske myters vedkommende blev virkeliggjort inden for folkehøjskolen, både i G.'s samtid og senere, ind i det tyvende århundrede. Men - »at nordisk mytologi har en vis fremgang som sindbilledsprog på folkehøjskolerne, skiller den imidlertid netop ud fra det almindelige hovedstadscentrerede åndsliv, så den ikke ænses i den moderne litteratur.«!

Udråbstegnet har jeg sat dels for at udtrykke min protest, som jeg nedenfor skal forsøge at udfolde, dels mere specifikt fordi jeg finder, at F. L-N her meget klart kendetegner den synsvinkel, han selv betragter hele sagen ud fra: »det almindelige hovedstadscentrerede åndsliv«. Atter engang en Loke i asemes lejr! Hvad menes der i øvrigt med begrebet 'den moderne litteratur'? Fra den anlagte synsvinkel ser folkehøjskolen åbenbart ud som et afsides, provinsielt aflukke uden videre betydning for nationens liv i almindelighed, og det til trods for at F. L-N er bekendt med undertegnede's bøger om den mytologiske tradition i »det folkelige Danmark« fra Grundtvigs tid til op imod vores egen. Deri har jeg skildret den grundtvigske myteanvendelses praksis og forsøgt at give en fornemmelse af, at denne praksis i hvert fald for visse, måske ikke så brede kredse, har haft, og til dels også har i dag, en eksistentiel betydning. Ud fra mit kendskab til Grundtvigs og disse hans disciples eksistentielle forhold til de nordiske myter føler jeg mig udfordret af F. L-N's afhandling til en replik for ligevægtens skyld.

Jeg vil begynde med at se på de årsager, som F. L-N i sin »havarioppgørelse« mener at kunne finde, til at G.'s »projekt« slog fejl.

Stiller man dem op i følgende 8 punkter, har man i hvert fald det væsentligste med:

1. Tidens individualistiske ånd var imod at antage en fælles, alle omfattende symbolik.
2. Den mangel på fasthed og plastisk anskuelighed som Grundtvig netop udtrykkelig fremhævede hos de nordiske guder, svækkede deres folkelige appel.
3. Den subjektive vilkårlighed, som den grundtvigske myteudlægning åbner for, lægger blot unødige omsvøb ind mellem budskabet og dets modtager. G.'s egen digteriske brug af myterne druknede for det meste i lange, næsten ulæselige digte.
4. G.'s ifølge nyere forskning alt for tidlige datering af det centrale digt *Völuspá* vælter hele hans forståelse af myterne som belæg for en grundlæggende monoteisme i det nordiske hedenskab.
5. Tanken om at gribe tilbage til hedenske myter var for dristig for samtidens religiøsitet.
6. Den klassiske tradition i uddannelse og i arkitektur og billedkunst var en stærkere barriere end G.'s projekt kunne bryde igennem.
7. Udviklingen i den litterære smag, i retning af samtidsrealisme, gik imod G.'s projekt.
8. Skandinavismens politiske nedtur i 1860'erne virkede ligeledes i modsat retning.

Fire punkter, nemlig 1, 5, 6 og 7, handler om, at *tidsånden* virkede imod G.'s intention. At han var oppe imod tidsånden vidste G. godt, og det standsede ham sjældent i hans bestræbelser, selv om han vel altid i sit stille sind har næret håbet om at vinde den for sig. Meget ideel stræben og mange gode tanker har som bekendt måttet kæmpe sig frem imod tidsåndens modstand, og har dog »til sidst« vundet fodfæste, som regel i en mere eller mindre modificeret form. Havde ikke også selve vores kristne religion den ambition, at Kristus skulle blive »alt i alle« (Ef. 1,10), og endnu efter 2000 år er den ikke nået

så vidt? Man kan vel ikke engang sige, at den endnu behersker »det almindelige hovedstadscentrerede åndsliv«, selv om det nok anerkender kristendommens eksistens. En betydning kan alligevel ikke frakendes den: en vis fremgang har den altså haft. Konklusion: ingen åndelig eller ideel bevægelse, idé eller ideologi kan vistnok hævde at have sejret så fuldstændigt som det har været dens ambition at gøre; at Grundtvigs tanke om de nordiske myter som et alment billedsprog skulle kunne slå ét hundrede procent igennem, var heller ikke at vente. Måske ventede eller håbede G. det en tid lang men måtte jo se i øjnene, at så vidt nåede han ikke. Det kan være godt og nyttigt, at Flemming Lundgreen-Nielsen påviser og fastslår det; men noget sensationelt er der ikke i det, og det i sig selv diskvalificerer, for mig at se, ikke det mere grundlæggende i G.'s betragtning af myterne og især de nordiske.

Nu til punkt 2 som siger, at de nordiske myter i den grundtvigske tydning diskvalificerer sig selv i konkurrencen med den klassiske, græske mytologi; mere karakteriserede ved deres fælles virke end individualiserede, mere »historiske« end »plastiske« svækkes aserne i anskuelighed, de er mindre velegnede som emne for statuer - der jo pr. definition er stationære. Det måtte G., som F. L-N beretter om, erfare i diskussionen om monumentet for sejren ved Fredericia. En »Ulærd bonde« vil umiddelbart lettere genkende en statue af Neptun som et billede for havet, medens det kræver »kvalificerende overvejelser« at forstå Frejas gyldne tårer f. eks. som symbol for menneskehjertets længsel efter menneskeånden »i sin oprindelige kraft og glans« (*Græsk og nordisk Mytologi for Ungdommen*, 1847)??). Men det frakender dog ikke det at appellere til »kvalificerede overvejelser« enhver værdi?

Punkterne 3 og 4, som henviser til subjektiv vilkårlighed og til egentlige fejltagelser i G.'s opfattelse af myterne i deres oprindelige funktion, træffer i virkeligheden ikke hans anliggende i det »projekt«, som der her er tale om. Han har jo nemlig tydeligt nok understreget, så det ikke burde kunne misforstås: at hans anliggende *ikke* var at tolke, hvad de oprindelige »mytesmede« har tænkt ved myterne; egentlig ville han slet ikke *udlægge* dem, men *lægge noget i dem*, noget »som er godt at gemme og ligger mageligt i dem«. Hvad han appellerede til var en *folkelig konsensus* - *et folkeligt samtykke* ville han nok snarere selv have sagt - som han også opnåede i nogle kredse, men altså ikke i alle. En kritisk Loke-type som Madvig, der var så

indlevet i det klassiske, kunne naturligvis ikke reagere umiddelbart positivt på en sådan appel; hans indvending mod mytetalen som omvej og unødigt omsvøb lyder også besnærende nok for den logisk ræsonnerende forstand. Imidlertid lærer dog erfaring, at der er forhold i tilværelsen, man kun kan nærme sig ad billedtalens vej.

Hvad G.'s *tidlige datering af Völuspá* angår, så er det jo rigtigt, at hvis moderne filologers bestemmelse af digtets tilblivelsestid til slutningen af det 10. århundrede holder stik, og det gør den nok, så svækker den afgørende hans *religionshistoriske* forståelse af det nordiske hedenskab. Men den berører *ikke*, så vidt jeg kan se, det anliggende, som bestod i at gøre myterne til et historisk-poetisk billedsprog for samtiden og eftertiden. Det har G.'s disciple blandt »høj-skolemytologer« i det 20. århundrede klart erkendt og fastholdt.¹

Og det er *her* sagens kerne findes: det var *ikke* den religionshistoriske forståelse som var det egentlige og enestående i G.'s »projekt«, men det at han søgte noget, der var - kunne være - fælles for hele folket og derfor kunne virke samlende tværs over de spaltninger, der i historiens løb var opstået deri, først og fremmest spaltningen mellem »dannelsen« og »almuen« (?) d.v.s. det uuddannede store flertal af nationen. Underligt var det i grunden heller ikke, at han med det mål for øje greb tilbage til den formentlig allerældste overlevering fra tider da spaltningen i det folkelige fællesskab måtte formodes at have været langt mindre udviklet end i samtiden. For G. med hans baggrund i Romantikken var det i grunden den naturligste sag af verden, og enfoldige bønder og barnlige sjæle faldt det ikke svært at tage imod denne romantiske tanke. En anden mulig strategi til at nå det samme mål, og måske en som appellerer bedre til mere udviklede og kritiske gemytter, kunne være netop den *religionshistoriske*: at forsøge at klarlægge nationens åndelige rødder i en fjern fortids religiøse forestillinger. Det forsøg var det vel at først Vilhelm Grønbech gjorde med sit store værk *Vor Folkeæt i Oldtiden*, fulgt op med *Religionsskiftet i Norden*, i århundredets første årtier, og Axel Olrik og Hans Ellekilde med værket *Nordens gudeverden* som den førstnævnte udkastede ideen til og påbegyndte og den anden videreførte, Gudmund Schütte lidt senere med *Hjemligt Hedenskab og Hedenskab i Danmark*, og endelig, med mest af *den* digteriske indlevelse og inspiration som et sådant værk kræver for at have folkelig appel, Martin A. Hansen for en god menneskealder siden med sit store værk *Orm og Tyr*. Hver af disse forfattere har vel, i

forhold til sit åndelige format, næret lignende håb som Grundtvig om at bryde igennem folkeligt over en bred front; men kan det siges, at det er sket for nogen af dem i højere grad, i større omfang end for Grundtvig? De har indtaget deres plads i den nationale litteraturhistorie og virker derfra på efterkommende slægtled. Det samme gør Grundtvigs værker om de nordiske myter.

De ovenfor nævnte værker er i virkeligheden blot højdepunkterne i den lange række af bogudgivelser omkring de nordiske myter og gammelnordisk religion, som man kan følge i den nationale bibliografi fra de år, da Grundtvig angiveligt skal have opgivet sit »mislykkede projekt« til i dag. Rækken taler sit tydelige sprog om, at danskerne i almindelighed har levet og mere eller mindre stadig lever med de gamle myter, omend vel ikke med helt den fortrolighed som Grundtvig ønskede det. Det bør også erindres i denne sammenhæng, at den nordiske mytologi i en længere periode har været lærestof i gymnasiet, at masser af lærere i børneskolen i generationer har brugt disse myter som fortællestof for mindre børn, og at et voksende antal gør det netop i disse år. Og moderne kunstnere som Sigurd Vasegaard, Richard Mortensen, Ib Spang Olsen og andre har desuden vist, at de har kunnet lade sig inspirere af de nordiske myter til fremragende billedkunst. I kraft af alt dette er der, vil jeg hævde, skabt en klangbund for det, som jeg tror var Grundtvigs hovedintention hvad myterne angår: appellen *til et mundtligt åndsliv*, til at skabe et nyt, levende Asgård. Denne side af sagen har vanskeligere ved at finde sin plads, især måske i »det almindelige, hovedstadscentrerede åndsliv«s bevidsthed, uden at det derfor er berettiget at tilkende den mindre værdi. I mine to bøger om »bragesnakken« har jeg forsøgt at indkredse og give en historisk skildring af den bevægelse i det folkelige åndsliv, som Grundtvigs greb i de nordiske myter gav anledning til. Men i sidste ende lever og dør en sådan bevægelse jo med de levende øren og munde, som i hvert nyt slægtled hører og videregiver ikke så meget Grundtvigs ord, som de lød eller står på papiret, eller netop hans tolkning af de enkelte myter, men *ånden* deri, som for hver ny generation vil give anledning til nye tolkninger eller ny brug af myterne som »spejle for det universalhistoriske menneskeliv«, som jo er i evig bevægelse og bestandig antager nye former. Hvad det var som fødte denne tanke hos Grundtvig, og hvordan den efterhånden tog form og udviklede sig hos ham til en så overbevisende kraft, at den har kunnet finde begejstrede talsmænd og prakti-

kanter gennem nu halvandet hundrede år, og også f. eks. hvorledes det hænger sammen med G.'s påstand om, at først i kristendommens lys trådte myternes betydning klart frem, det finder jeg en grundigere og dybere gravende undersøgelse værd, end hvad F. L-N har givet os i sin oversigt med dens afsluttende »havariopgørelse«. Hele »Grundtvig-brugen« efter hans egen tid, og ikke mindst også Grundtvig-forskningen de sidste halvtreds år, demonstrerer jo med al tydelighed, at G. i høj grad arbejdede og skrev også for eftertiden, og formodentlig trøstede sig med det, når hans »projekter« slog fejl i en samtid, der ikke var modtagelig, måske ikke moden til at tage imod hans tanker.

Noter

¹ Jfr. J.P. Ægidius, *Bragesnak* 2, 1992, s. 189f.